

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

Buddhist Method of Governance in The Tripitaka

พระเมธีวชิรคุณ¹, พระครูปลัดวราศักดิ์ ญาณวิชิโย (เรื่อนสอน)², สมยศ ปัญญาமாக^{3*}
Phrametheewachirakhun¹, Phrakhru Warasak Rueanson², Somyot Panyamak³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา^{1*,2,3}

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

Author for Correspondence: Email: Somyot_pan@hotmail.co.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง และ 2) เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เนื่องด้วยการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยพุทธวิธีการปกครอง มุ่งเน้นคุณธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในรัฐศาสตร์สมัยใหม่ แนวทางการปกครองตามหลักพุทธสามารถสรุปได้ 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ธรรมาธิปไตย การปกครองที่ยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ แทนการใช้อำนาจตามอำเภอใจ 2) ทศพิธราชธรรม จริยธรรมของผู้นำที่ต้องประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ทาน ศีล เมตตา 3) อปรีหานิยธรรม หลักที่ทำให้รัฐมั่นคง เช่น ความสามัคคี เคารพกฎหมาย 4) สังคหวัตถุ 4 หลักการสร้างความรักและสามัคคีในสังคม ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา 5) จักรวรรดิวัตร แนวทางของผู้นำที่ครองแผ่นดินโดยธรรม ไม่ใช่ด้วยการใช้อำนาจบีบบังคับ พุทธวิธีการปกครองจึงเป็นการผสมผสานระหว่างจริยธรรมกับการบริหารรัฐ เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน 2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เนื่องด้วยการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเมืองหรือการปกครอง แต่เสนอแนวทางที่อิงกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้นำปกครองด้วยความเป็นธรรม สร้างเสถียรภาพ และความสงบสุขในสังคม พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการปกครองที่เน้นธรรมาธิปไตย ความเมตตา และความยุติธรรม ผู้นำที่ยึดหลักพุทธธรรมจะสามารถสร้างสังคมที่สงบสุข ลดความขัดแย้ง และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน หากนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้จริง จะทำให้การปกครองเป็นไปอย่างมีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของประชาชน

คำสำคัญ: การปกครอง; พระไตรปิฎก; พุทธวิธี

Received: 26/02/2568, Revised: 08/04/2568, Accepted: 10/04/2568

Abstract

This research aims to 1) study the principles of political science that appear in the Tripitaka, emphasizing the Buddhist method of governance, and 2) analyze and synthesize the principles of Buddhism related to politics and administration that appear in the Tripitaka. This is a qualitative research. The instruments used are interview forms with 12 informants or people. The data were analyzed descriptively.

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

The results of the research were as follows: 1. The principles of political science as stated in the Tripitaka by the Buddhist method of governance focuses on morality, equality, and public participation, which are important concepts in modern political science. The governance approach according to Buddhist principles can be summarized into 5 main issues: 1) Dharma, governance that adheres to the principle of morality instead of the arbitrary use of power. 2) The Ten Royal Virtues, the ethics of a leader who must consist of morality, such as generosity, morality, and kindness. 3) Aparihaniyadhamma, the principles that make the state stable, such as unity and respect for the law. 4) Sanghavatthu, the 4 principles to create love and unity in society, namely generosity, kind speech, helpfulness, and unity. 5) Chakravartin, the approach of a leader who rules the country by righteousness, not by using coercive power. Buddhist governance is therefore a combination of ethics and state administration to create a peaceful and sustainable society. 2. The analysis and synthesis of the principles of Buddhism related to politics and administration that appear in the Tripitaka can be concluded that Buddhism does not reject politics or governance, but offers a guideline based on the principles of Dhamma for leaders to govern with justice, create stability, and peace in society. Buddhism offers a governance approach that emphasizes Dharma democracy, compassion, and justice. Leaders who adhere to Buddhist principles can create a peaceful society, reduce conflict, and develop the country sustainably. If these principles are truly applied, governance will be virtuous, transparent, and acceptable to the people

Keywords: Government; Tripitaka; Buddhist Method

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธองค์ทรงประกาศหลักการแห่งพุทธธรรม ในท่ามกลางความสับสนวันสนวายุของประเทศอินเดียยุคนั้น ก็ด้วยจุดหมายเพื่อขจัดความสับสนวุ่นวายในสังคม และเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ดังที่ได้ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงอันเป็นทิพย์และอันเป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงอันเป็นทิพย์และอันเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย อย่าเดินไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงานในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งานในที่สุด พร้อมด้วยอรรถะ พร้อมด้วยพยัญชนะ จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายผู้มิฉะนั้นมีอยู่ จะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักเป็นผู้รู้แจ้งธรรมมีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (วิ.มหา. 4/23/32-34.) พุทธวิธีการปกครองจึงเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในการบริหารและการปกครองที่ยึดมั่นในศีลธรรม ความเมตตา และความยุติธรรม หลักการดังกล่าวได้รับการนำไปปรับใช้ในบริบททางการเมืองและการปกครองในสังคมพุทธมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงแนวคิดทางการเมืองในพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยอธิบายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและสังคม เช่น ทศพิธราชธรรม – คุณธรรม 10 ประการของผู้ปกครองที่ดี เช่น ความเมตตา ความซื่อสัตย์ และความอดทน จักรวรรดิวัตร – หลักธรรมของจักรพรรดิผู้ทรงธรรมที่ช่วยให้ปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นธรรม อปรีหานิยธรรม – หลักธรรมที่ช่วยให้สังคมมั่นคงและไม่เสื่อมถอย และธรรมาธิปไตย – การปกครองโดยยึดหลักธรรมเป็นสำคัญ พระไตรปิฎก ยังกล่าวถึงแนวคิดทางการเมือง เช่น ในอัครคณฺยสูตร ซึ่งอธิบายว่ารัฐเกิดขึ้นได้อย่างไร และเหตุใดจึงต้องมีผู้ปกครอง รวมถึงหลักธรรมสำหรับนักการเมือง เช่น จักวัตติสูตร ทศพิธราชธรรม อปรีหานิยธรรม และธัมมิกสูตร พุทธศาสนานับถือศีลเสรีภาพ โดยพระพุทธเจ้าสอนให้พิจารณาหลักธรรมด้วยตนเองก่อนเชื่อ ดังปรากฏใน กาลามสูตร และยืนยันว่าทุกคนสามารถบรรลุธรรมได้โดยไม่แบ่งเพศหรือวัย แม้ว่าพุทธศาสนาเถรวาทจะไม่มีแนวคิดทางการเมืองที่จัดเป็นระบบชัดเจน แต่ในพระสูตรตันตปิฎก ก็มีการสนทนาเกี่ยวกับการเมือง เช่น การตรัสกับพระอนนทฺ์เรื่องการล่มสลายของเมืองปาฏลีบุตร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย ดังคำสอนที่ปรากฏในกาลามสูตร ส่วนในเรื่องของความเสมอภาคพระพุทธเจ้าทรงเชื่อมั่นว่าทุกคนสามารถบรรลุธรรมได้ ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ความคิดทางการเมืองแนวพุทธศาสนาเถรวาท ในพระไตรปิฎกไม่มีการจัดเป็นระเบียบอย่างชัดเจน แต่แนวความคิดนี้มีปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ในลักษณะของการสนทนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องการเมืองกับพระสงฆ์ในบางโอกาส เช่น ตรัสกับพระอนนทฺ์ถึงการล่มสลายของเมืองปาฏลีบุตร (วิระชัย ยศโสธร, 2565: 249-364)

อย่างไรก็ดีประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยตราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2560) อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับอิทธิพลเรื่องของภาวะความเป็นผู้ปกครองเข้ามาตลอด จนได้มีการประยุกต์และพัฒนาคุณภาพของการปกครองตามแนวพุทธวิธีในพระพุทธศาสนา โดยให้ผู้ปกครองนำธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ เพื่อมุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ ให้เป็นสังคมที่มีระเบียบให้อยู่ด้วยความสงบสุข เหตุใด พระพุทธศาสนาจึงต้องการให้ผู้ปกครองมีคุณธรรมเป็นพิเศษ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อภาวะผู้ปกครองมาก เพราะภาวะผู้ปกครองมิใช่เป็นเพียงผู้ปกครองในทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นทั้งศูนย์กลางที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งเป็นผู้ที่ต้องนำสังคมมนุษย์สู่สังคมโลกอีกด้วย และในบริบทของโลกสมัยใหม่ที่มีการปกครองส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากระบบประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม การศึกษาพุทธวิธีการปกครองจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารบ้านเมือง และพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางศีลธรรมให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

ดังนั้น การศึกษา พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก มีความสำคัญต่อศาสตร์การปกครองในหลายแง่มุม ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรม หลักธรรมในพุทธศาสนาสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับผู้นำที่ต้องการบริหารประเทศอย่างมีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งช่วยเสริมสร้างสังคมที่มีความยุติธรรมและสันติสุข การนำพุทธวิธีการปกครองไปปรับใช้สามารถช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการใช้อำนาจในทางที่ผิด เป็นทางเลือกสำหรับแนวคิดการปกครองในโลกสมัยใหม่ แม้ว่าระบบการปกครองในปัจจุบันจะเน้นประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม แต่การนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาผสมผสานสามารถช่วยสร้างภาวะผู้นำที่มี

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

จริยธรรม ช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางศาสนาและปรัชญา การศึกษาพุทธวิธีการปกครองช่วยให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าและบทบาทของพุทธศาสนาในบริบทของการปกครอง และเป็นเครื่องมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริต หลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการลดปัญหาคอร์รัปชันและเสริมสร้างธรรมาภิบาลในภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จึงเป็นหัวข้อที่มีคุณค่าทางวิชาการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมและการบริหารงานของผู้ผู้นำในทุกกระดับ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เนื่องด้วยการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 12 คน ประกอบด้วย 1) นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จำนวน 4 คน 2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จำนวน 4 รูปหรือคน และ 3) พระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือในพื้นที่จังหวัดพะเยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จำนวน 4 รูป เป็นการวิจัยที่เน้นการหารายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และอารมณ์ ของบุคคล เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบุคคลนั้น การศึกษาดังกล่าวช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำและมุมมองของบุคคลได้อย่างครอบคลุม ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ การสื่อสาร หรือแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล (แหวดาว พรหมเสน, 2557: 99-112) ในเรื่องหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง

3.1 การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง ครอบคลุมเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับหลักรัฐศาสตร์การปกครองในพระไตรปิฎก แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธวิธีการปกครอง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลัก

3.2 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ประกอบด้วยการศึกษาเชิงเอกสาร (documentary research) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางหนึ่ง โดยการศึกษา และค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการตำราตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลจากการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือข้อมูลที่ได้มาจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้างพื้นฐานขององค์ความรู้อย่างบูรณาการในทางวิชาการเกี่ยวกับหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครองโดยเบื้องต้นก่อน อันเป็นแนวทางประการสำคัญใน

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568
 การนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ในเรื่องหลักปรัชญาศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครอง ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

1) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการสนทนากลุ่มกับตัวแทนนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และพระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือในพื้นที่จังหวัดพะเยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จำนวน 12 รูปหรือคน ประกอบด้วย 1) นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ จำนวน 4 คน 2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ จำนวน 4 รูปหรือคน และ 3) พระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือในพื้นที่จังหวัดพะเยา จำนวน 4 รูป

2) การสัมภาษณ์ (interview) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ลักษณะนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เคร่งครัดในการตั้งคำถาม

3) การบันทึกเสียง การบันทึกเสียงสัมภาษณ์ หรือเสียงสนทนา ผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกเสียง เพื่อเป็นการช่วยความจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

4) การบันทึกภาพ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการถ่ายภาพ เพื่อนำมาสะท้อน และเตือนความจำ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถระลึกถึงบริบท/บรรยากาศที่เกิดขึ้นโดยการสังเกต และระหว่างการสัมภาษณ์ หรือสนทนากลุ่ม

5) การจดบันทึกภาคสนาม (field note) โดยคณะผู้วิจัยทำการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น คำให้สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม

3.3 การสร้าง และหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

2) ร่างแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็น และสร้างข้อคำถามในแต่ละประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์เกี่ยวกับพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

3) นำแนวทางสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น ไปพบที่ปรึกษาโครงการ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายของการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นนำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ความถูกต้องของเครื่องมือประกอบด้วย

4) นำเครื่องมือการวิจัยทุกฉบับที่แก้ไขปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ไปพบที่ปรึกษาโครงการเพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ

5) นำเครื่องมือการวิจัยที่แก้ไขปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ อนึ่ง ในขณะที่ศึกษา ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่เกิดขึ้นระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลมาปรับแนวทางสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงอยู่เสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม และตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 7 ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 นำหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ขอลงพื้นที่วิจัย และส่งให้ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

ระยะที่ 2 จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย

ระยะที่ 3 การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการลงพื้นที่จริงซึ่งเป็นเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก โดยการทำจดหมาย และประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครองร่วมกับการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร เพื่อสร้างองค์ความรู้บริบทพื้นที่ของพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

ระยะที่ 4 การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัย เพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุน เพื่อพัฒนา และปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัย

ระยะที่ 5 การสรุปองค์ความรู้พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

ระยะที่ 6 การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย และวีดิทัศน์นำเสนอ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ การเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ สื่อวารสารวิชาการ (TCI) และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นแหล่งข้อมูลหลัก จากนั้นดำเนินการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือตั้งข้อทักท้วง ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบนี้ถูกนำไปวิเคราะห์เชิงพรรณนา พร้อมนำเสนอภาพกิจกรรม เพื่อให้ได้ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้าง

4. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สรุปผลการวิจัยดังนี้

4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 หลักรัฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองที่เน้นคุณธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่สอดคล้องกับหลักการปกครองที่ดีในทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแนวทางการปกครองที่ส่งเสริมสันติสุขและความมั่นคงของรัฐ โดยมีพื้นฐานจากหลักธรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถสรุปเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม), ทศพิธราชธรรม (จริยธรรมของผู้นำ), อปริหานิยธรรม (หลักเสถียรภาพของรัฐ), สังคหวัตถุ 4 (หลักการสร้างความสามัคคี) และ จักรวรรดิวัตร (หลักการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ)

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568
 หลักการเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการปกครองที่ดีต้องตั้งอยู่บนหลักธรรม มีจริยธรรมของผู้นำที่เข้มแข็ง และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อให้รัฐดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตาม แนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับพุทธวิธีการปกครองเป็นหลักการที่เน้นความชอบธรรมของผู้ปกครอง การสร้างความสามัคคี และการรักษาเสถียรภาพของรัฐ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญดังนี้

1) ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม) ธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิดที่เน้นว่าการปกครองต้องอยู่ภายใต้หลักธรรมและศีลธรรมอันดี ผู้ปกครองต้องมีความยุติธรรม ไม่ใช่อำนาจในทางมิชอบ และยึดหลักเหตุผลมากกว่าความเห็นแก่ตัว พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าอำนาจที่แท้จริงมีได้อยู่ที่บุคคล แต่อยู่ที่ธรรมะที่เป็นแนวทางในการปกครอง

2) ทศพิธราชธรรม (จริยธรรมของผู้นำ) ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรม 10 ประการที่พระมหากษัตริย์หรือผู้นำพึงยึดถือ ได้แก่ ทาน (การให้) ศีล (ศีลธรรม) ปริจจาคะ (ความเสียสละ) อาชชวะ (ความซื่อตรง) มัททวะ (ความอ่อนโยน) ตปะ (ความเพียร) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ชันติ (ความอดทน) และอวิโรธนะ (ความไม่คลาดจากธรรม) หลักการนี้เน้นให้ผู้นำเป็นแบบอย่างของคุณธรรมและจริยธรรม

3) อปรีหานิยธรรม (หลักเสถียรภาพของรัฐ) อปรีหานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้รัฐดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมความสามัคคี เคารพกฎหมาย รักษาจารีตประเพณี และส่งเสริมการศึกษาธรรมะของประชาชน หลักการนี้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐที่มั่นคงต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและการบริหารที่โปร่งใส

4) สังคหวัตถุ 4 (หลักการสร้างความสามัคคี) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและประชาชน ได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) อตถจริยา (การช่วยเหลือผู้อื่น) และสมานัตตตา (การปฏิบัติตนเสมอภาค) หลักการนี้ทำให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือภายในสังคม

5) จักรวรรดิวัตร (หลักการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ) จักรวรรดิวัตรเป็นหลักการปกครองที่กล่าวถึงคุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งเป็นกษัตริย์ในอุดมคติที่ปกครองด้วยธรรมและเมตตาธรรม ผู้นำต้องมีศีลธรรมสูงสุด ใช้อำนาจเพื่อความผาสุกของประชาชน และหลีกเลี่ยงความโหดร้าย

ดังนั้น หลักรัฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่ยังมีความสำคัญในปัจจุบัน เนื่องจากเน้นการปกครองที่ยุติธรรม โปร่งใส และส่งเสริมความสามัคคีของสังคม ผู้วิจัยเห็นว่า ความสำคัญของธรรมาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน ต้องเป็นการปกครองที่อยู่ภายใต้หลักธรรมช่วยให้สังคมมีความเป็นธรรม และลดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ในส่วนของทศพิธราชธรรมกับภาวะผู้นำสมัยใหม่นั้น คุณธรรม 10 ประการของผู้นำยังเป็นแนวทางสำคัญสำหรับผู้นำทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน และประเด็นสุดท้าย อปรีหานิยธรรมกับเสถียรภาพของรัฐ เป็นการปกครองที่ต้องเคารพกฎหมายและให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของรัฐที่มั่นคง อย่างไรก็ตาม หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นแนวคิดพุทธวิธีการปกครองที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ธรรมาธิปไตย ทศพิธราชธรรม อปรีหานิยธรรม สังคหวัตถุ 4 และจักรวรรดิวัตร หลักการเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารประเทศและการพัฒนาสังคมให้มีเสถียรภาพและความสงบสุขในระยะยาว

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

4.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเมืองหรือการปกครอง แต่เสนอแนวทางที่อิงกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้นำปกครองด้วยความเป็นธรรม สร้างเสถียรภาพ และความสงบสุขในสังคม หลักธรรมเหล่านี้เน้นไปที่การใช้อำนาจอย่างชอบธรรมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม แนวทางการปกครองในพระพุทธศาสนาได้มุ่งเน้นไปที่อำนาจหรือผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้นำ แต่ให้ความสำคัญกับ ธรรมาธิปไตย ความเมตตา และความยุติธรรม ผู้นำที่ยึดหลักพุทธธรรมจะสามารถสร้างสังคมที่สงบสุข ลดความขัดแย้ง และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองและการปกครองสามารถสังเคราะห์ออกเป็นแนวทางสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม), (2) ทศพิธราชธรรม (จริยธรรมของผู้นำ), (3) อปริหานิยธรรม (หลักความมั่นคงของรัฐ), (4) สังคหวัตถุ 4 (หลักการสร้างความสามัคคีในสังคม), และ (5) จักรวรรดิวัตร (แนวทางปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ) หลักธรรมเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญในโลกปัจจุบันและสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองที่มีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของประชาชน

1) การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง แนวคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการเมืองและการปกครองมุ่งเน้นไปที่การทำให้รัฐมีความมั่นคง ยุติธรรม และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน สามารถจำแนกออกเป็น 5 หลักสำคัญดังนี้

1.1) ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม) ธรรมาธิปไตยหมายถึงการปกครองที่อิงหลักธรรมเป็นที่ตั้ง แทนที่จะใช้อำนาจตามอำเภอใจหรืออำนาจนิยม พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าผู้ปกครองควรยึดหลักธรรมเป็นเครื่องชี้นำ มิใช่ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัว หากรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายต่างๆ ถูกสร้างขึ้นโดยมีหลักธรรมเป็นรากฐาน ย่อมทำให้เกิดความเป็นธรรมและความไว้วางใจจากประชาชน

1.2) ทศพิธราชธรรม (คุณธรรมของผู้นำ) ทศพิธราชธรรมเป็นหลัก 10 ประการที่ชี้แนะว่าผู้นำควรปฏิบัติ ได้แก่ ทาน (การให้), ศีล (ความมีศีลธรรม), ปริจจาคะ (ความเสียสละ), อาชชวะ (ความซื่อตรง), มัททวะ (ความอ่อนโยน), ตปะ (ความพากเพียร), อักโกธะ (ความไม่โกรธ), อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน), ชันติ (ความอดทน), และอวิโรธนะ (ความไม่คลาดจากธรรม) หลักการเหล่านี้ทำให้ผู้นำสามารถปกครองด้วยความยุติธรรมและได้รับการยอมรับจากประชาชน

1.3) อปริหานิยธรรม (หลักความมั่นคงของรัฐ) อปริหานิยธรรมเป็นแนวทางที่ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเน้นไปที่การรักษาวินัย การเคารพกฎหมาย การให้ความสำคัญกับประชาชน และการส่งเสริมการศึกษา หากหลักอปริหานิยธรรมถูกนำมาใช้ในการปกครอง จะช่วยให้เกิดสังคมที่มีเสถียรภาพและลดความขัดแย้งภายในรัฐ

1.4) สังคหวัตถุ 4 (หลักการสร้างความสามัคคีในสังคม) สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน (การให้), ปิยวาจา (การพูดจาดี), อตถจริยา (การช่วยเหลือผู้อื่น), และสมานัตตตา (ความเสมอภาค) ผู้นำที่ใช้หลักนี้ในการปกครองจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนและส่งเสริมความร่วมมือในสังคม ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและความแตกแยกทางสังคม

1.5) จักรวรรดิวัตร (แนวทางปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ) จักรวรรดิวัตรเป็นแนวทางปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งถือเป็นต้นแบบของผู้นำที่ปกครองด้วยธรรมะและความเมตตา หากผู้นำยึดหลักนี้ จะสามารถทำให้รัฐมีเสถียรภาพและประชาชนมีความสุขโดยปราศจากการใช้อำนาจกดขี่

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

2) การสังเคราะห์แนวทางการปกครองตามพุทธธรรม จากการศึกษาข้างต้น สามารถสังเคราะห์แนวทางการปกครองที่ดีในปัจจุบันตามหลักพุทธธรรมได้ดังนี้

2.1) การปกครองต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นหลัก รัฐควรตั้งอยู่บนหลักแห่งความเป็นธรรม ไม่ใช่อำนาจโดยมิชอบ หรือเอื้อผลประโยชน์แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

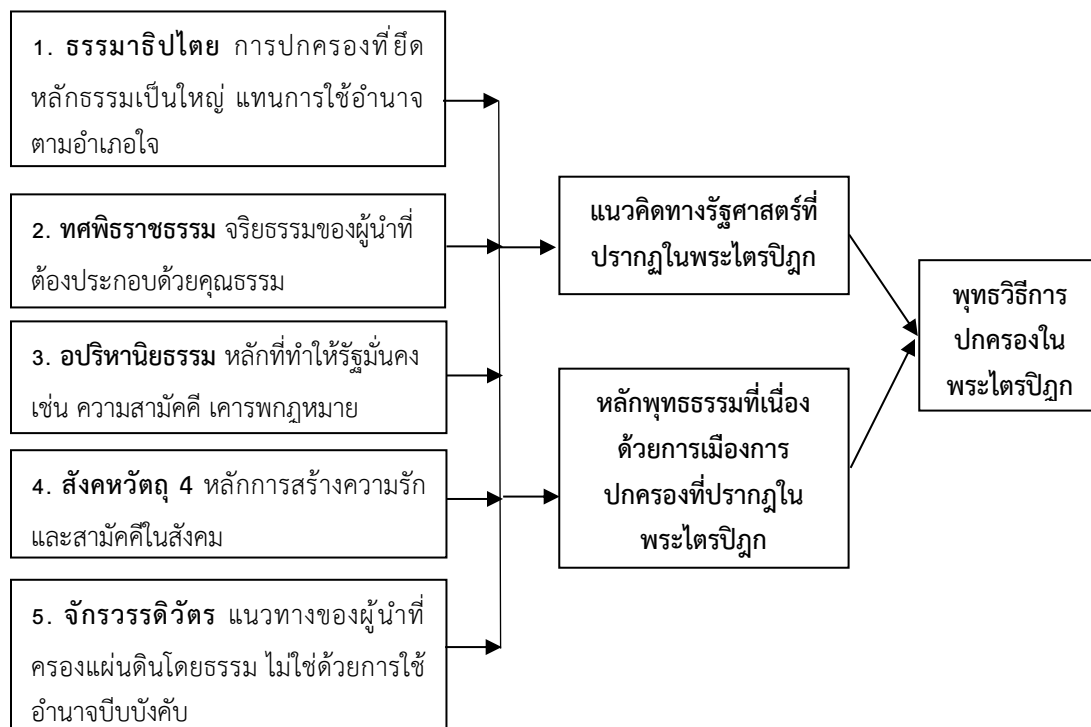
2.2) ผู้นำต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม ทศพิธราชธรรมควรถูกใช้เป็นหลักการเลือกผู้นำที่ดี ผู้นำที่ไม่มีคุณธรรมย่อมนำพาประเทศไปสู่ความขัดแย้งและความล่มสลาย

2.3) เสถียรภาพของรัฐต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชน อปทานิยธรรมเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเคารพกฎหมาย รัฐบาลที่ละเลยประชาชนจะไม่มี ความมั่นคงในระยะยาว

2.4) ความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม สังคหวัตถุ 4 ช่วยให้ประชาชนและรัฐบาลมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ลดความขัดแย้งและสร้างสังคมที่สมานฉันท์

2.5) การใช้อำนาจต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จักรวรรดิวัตรเน้นให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน มิใช่เพื่ออำนาจของตนเอง

ดังนั้น หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองและการปกครองเป็นแนวทางที่ช่วยให้รัฐมีความมั่นคง สงบสุข และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี หากผู้นำและผู้มีอำนาจนำหลักธรรมาธิปไตย ทศพิธราชธรรม อปทานิยธรรม สังคหวัตถุ 4 และจักรวรรดิวัตรมาใช้จริง จะทำให้การปกครองมีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของประชาชน นอกจากนี้ยังช่วยลดความขัดแย้งและพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ยั่งยืน ตามแผนภาพที่ 1



แผนภาพที่ 1 พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

5.1 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าหลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเน้นพุทธวิธีการปกครองนั้น มีแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองที่เน้น คุณธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในรัฐศาสตร์ หลักพุทธวิธีการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถสรุปได้เป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม) ทศพิธราชธรรม (จริยธรรมของผู้นำ) อปรีหานิยธรรม (หลักเสถียรภาพของรัฐ) สังคหวัตถุ 4 (หลักการสร้างความสามัคคี) และจักรวรรดิวัตร (หลักการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ) ทั้งนี้เพราะหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกเน้นแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองที่ตั้งอยู่บน คุณธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเมืองหรือการปกครอง แต่เสนอแนวทางที่อิงกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้นำสามารถบริหารบ้านเมืองได้อย่างเป็นธรรม สร้างเสถียรภาพ และนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) เรื่อง รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก พบว่า หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญคือ อปรีหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีและหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย และยังสอดคล้องกับบทความของพระเดชฯ คุณสมปนโน และพระจรัญ สุวโจ (2562: 96-111) เรื่อง “แนวคิดการปกครองในพระพุทธศาสนา” พบว่า หลักคำสอนที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระพุทธศาสนามากมายที่จะสามารถศึกษาแนวการปกครองที่มีในทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปกครองตนเอง ปกครองสังคมประเทศชาติ แนวคิดหรือทฤษฎีทางการเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา จึงมาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครอง ที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุริยา สุเมโธ และคณะ (2564: 179-186) เรื่อง ทศพิธราชธรรม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน พบว่า 1. ผลการวิเคราะห์ทศพิธราชธรรม พบว่า ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมที่ผู้นำและผู้ปกครองรัฐ ตั้งต้นแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไปพึงถือเป็นข้อปฏิบัติมี 10 ประการ คือ ทาน, ศีล, การเสียสละ, ความซื่อตรง, ความอ่อนโยน, ความเพียร, ความไม่โกรธ, ความไม่เบียดเบียน, ความอดทน และความเที่ยงธรรม 2. ผลการวิจัยทศพิธราชธรรม พบว่า ทศพิธราชธรรมมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นคุณธรรมสำหรับผู้นำโดยทั่วไปได้เพราะธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนมีความเป็นสากล และทศพิธราชธรรมเป็นหลักจริยธรรมที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้นำได้เหมาะสมกับยุคศตวรรษที่ 21 และ 3. ผลการวิธาน พบว่า ทศพิธราชธรรมสามารถประยุกต์ใช้ได้ดีกับผู้นำกระบวนทรรศน์หลังนวยุคสายกลางที่ใช้วิจารณ์ญาณเป็นเครื่องมือนำไปสู่ผลอันเลิศคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและส่วนรวม

5.2 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเมืองหรือการปกครอง แต่เสนอแนวทางที่อิงกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้นำปกครองด้วยความเป็นธรรม สร้างเสถียรภาพ และความสงบสุขในสังคม พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการปกครองที่เน้นธรรมาธิปไตย ความเมตตา และความยุติธรรม ผู้นำที่ยึดหลัก

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

พุทธธรรมจะสามารถสร้างสังคมที่สงบสุข ลดความขัดแย้ง และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน หากนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้จริง จะทำให้การปกครองเป็นไปอย่างมีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของประชาชน ทั้งนี้เพราะแนวทางการปกครองของพระพุทธศาสนาเน้นไปที่ ธรรมาธิปไตย (การปกครองโดยธรรม), ความเมตตา และความยุติธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข ลดความขัดแย้ง และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน หากผู้นำและรัฐบาลนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้จริง จะทำให้การปกครองเป็นไปอย่างมีคุณธรรม โปร่งใส และได้รับการยอมรับจากประชาชน สอดคล้องกับบทความวิชาการของ สวาท ฮาดภักดี (2561: 96-108.) เรื่อง การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การพัฒนาการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาการปกครองท้องถิ่นหาซึ่งจะไม่มีข้อเสียไม่การปกครองท้องถิ่นที่ไม่ดีอาจนำไปสู่การทำลายประชาธิปไตยหากประชาชนยังไม่มีความพร้อม หากการเมืองไม่เข้มแข็ง จะเปิดโอกาสให้คนไม่ดีเข้ามาหาผลประโยชน์การปกครองท้องถิ่นมีโอกาสสร้างผู้มีอิทธิพลและการปกครองท้องถิ่นที่ไม่ดีจะทำให้เกิดการทุจริตมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองอีกมากมาย นอกจากนี้ความเข้าใจในหลักธรรมและระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมืองพร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนานักการเมืองให้มีคุณภาพโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมือง และระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมือง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของอภิญญา ทองสะอาด และคณะ (2556) เรื่อง แนวคิดธรรมาภิบาลในพระไตรปิฎกกับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย พบว่า (1) หลักพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องต้องกันกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อาทิ การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล และสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ และความรับผิดชอบ ความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกัน (2) หลักคำสอน ในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล ที่มีความสอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทย ได้แก่ การประพฤติตามอารยธรรมย่อมนำไปสู่การเป็นคนดีในฐานะปัจเจกบุคคล และยังสอดคล้องกับบทความของไพรัช พันชมภู (2565: 11-23) เรื่อง “หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก: การมีส่วนร่วมทางการเมือง” พบว่า 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของอำนาจ ตัวอย่างที่เด่นชัด คือ พระสงฆ์สาวกได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครอง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐ หรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในกฎทันตสูตรที่พลเมืองได้รับการจัดสรรทุนทรัพย์จากพระเจ้ามหาวชิตราช 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของนโยบายสาธารณะ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือมฆมาณพกับสหาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของความขัดแย้ง และ 5) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการประนีประนอมผลประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือการแย่งชิงทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณีของพระประยูรญาติและความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป และ 6) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ ตัวอย่าง คือ การสรรหาผู้นำในอัครัญสูตร

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก” ผู้วิจัยพบว่ามีบางกรณีที่น่าสนใจทางด้านการปกครองในพระไตรปิฎก จึงได้มีข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1.1 ควรนำพุทธวิธีการปกครองจากพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในระบบการปกครองสมัยใหม่ สามารถสร้างรัฐที่มีคุณธรรม ความเป็นธรรม และความมั่นคงได้ เช่น นโยบายด้านธรรมาภิบาลและการบริหารรัฐ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมหลักพุทธธรรมในการบริหารประเทศ และนโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาผู้นำเพื่อ

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

พัฒนาผู้นำที่มีเมตตาธรรมและปัญญา โดยเพิ่มหลักสูตร พุทธวิธีบริหาร ในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในหลักสูตร รัฐศาสตร์และบริหารรัฐกิจ ตลอดจนสนับสนุน การศึกษาพุทธจริยธรรมสำหรับข้าราชการและนักการเมือง

6.1.2 ควรพัฒนาระบบ “ธรรมรัฐ” (Dharmarajya) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติโดยมี เป้าหมายในการสร้างรัฐที่ปกครองโดยธรรม โดยใช้วิธีการสร้างระบบตรวจสอบจริยธรรมของผู้นำ โดยใช้หลัก ธรรมาธิปไตย และสนับสนุนให้ภาครัฐมีโครงการที่ส่งเสริม ความพอเพียงและความสมดุลในสังคม

6.1.3 ควรนำพุทธวิธีการปกครองจากพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในภาครัฐและสังคมสามารถสร้างรัฐ ที่มีคุณธรรม เสริมสร้างความสามัคคี และพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะสำคัญ เช่น จัดตั้งสถาบันพุทธธรรม มาภิบาล เพื่อพัฒนาผู้นำที่มีจริยธรรม บูรณาการหลักพุทธธรรมในหลักสูตรการศึกษาและการบริหาร และส่งเสริม พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ข้อเสนอแนะนี้จะช่วยให้รัฐและสังคมสามารถพัฒนาไปในทางที่มีคุณธรรม มีเสถียรภาพ และเกิดความสงบสุขในระยะยาว

6.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

6.2.1 พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมธรรมาภิบาล พัฒนาผู้นำ และ สร้างสังคมที่มีคุณธรรม ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานในท้องถิ่น และท้องถิ่นควรนำหลัก พุทธธรรมใน การปกครอง ไปใช้ในการบริหารงานปกครองส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้าง ธรรมาภิบาล ในการบริหาร ราชการแผ่นดิน

6.2.2 หน่วยงานด้านการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยใน พื้นที่ควรบรรจุ พุทธวิธีการบริหารและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ ในหลักสูตรการเรียนการสอน และพัฒนาหลักสูตร พุทธศาสตร์เพื่อการบริหารและการปกครอง

6.2.3 หน่วยงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด ควรนำพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมธรรมาภิบาล พัฒนาผู้นำ และสร้างสังคมที่มีคุณธรรมโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองและการปกครอง และ ส่งเสริมกิจกรรมที่ใช้หลักเมตตาธรรมและขันติธรรมในสังคม

7. ข้อค้นพบจากการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก” เป็นแนวคิดเชิงนวัตกรรมที่ช่วย เชื่อมโยงหลักธรรมทางพุทธศาสนากับระบบการปกครองร่วมสมัย โดยอาจประกอบด้วยแนวคิดหลักดังต่อไปนี้

1. หลักการปกครองเชิงพุทธที่เป็นนวัตกรรมใหม่ การพัฒนา "พุทธประชาธิปไตย" ซึ่งเป็นการปกครองที่มี ธรรมาธิปไตย เป็นศูนย์กลาง แต่ยังคงรักษาหลักประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการสร้าง "ภาวะผู้นำเชิงพุทธ" (Buddhist Leadership) ที่เน้น เมตตาธรรม สมาธิปัญญา และการไม่ยึดติดในอำนาจ และเป็นการเชื่อมโยง จักรวรรดิวัตร กับหลัก ธรรมาภิบาลสมัยใหม่ เพื่อสร้างรัฐที่มั่นคงและมีคุณธรรม

2. การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับโครงสร้างรัฐสมัยใหม่ การออกแบบ "ธรรมรัฐ" (Dharmarajya) ซึ่งเป็น รัฐที่บริหารโดยหลักศีลธรรมและปัญญา การสร้าง "ระบบสภาปรึกษาหารือเชิงพุทธ" ซึ่งเป็นระบบที่ใช้หลัก อปริ หานียธรรม ในการสร้างฉันทามติทางการเมือง และการนำแนวคิด สังฆะ (องค์กรสงฆ์) มาเป็นโมเดลสำหรับระบบ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

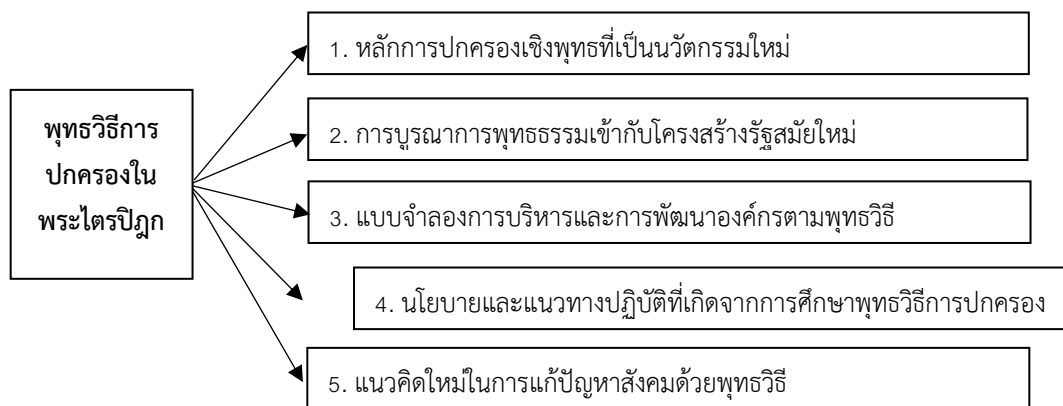
วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568

3. แบบจำลองการบริหารและการพัฒนาองค์กรตามพุทธวิธี โมเดล "องค์กรพุทธปัญญา" (Wisdom-Based Organization) ซึ่งเน้น การตัดสินใจด้วยปัญญา การบริหารด้วยเมตตา และการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการพัฒนา "พุทธศาสตร์การบริหาร" ที่สามารถนำไปใช้กับภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนแนวทาง "พุทธเศรษฐศาสตร์" ที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน

4. นโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เกิดจากการศึกษาพุทธวิธีการปกครอง นโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้นำเชิงพุทธ เช่น การบรรจุหลักสูตร พุทธภาวนาเพื่อการบริหาร ในระดับมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบ "ธรรมวินัยสำหรับนักการเมือง" ที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อประชาชน ตลอดจนแนวทาง "ความมั่นคงเชิงพุทธ" ที่ช่วยให้สังคมเกิดสันติสุข โดยเน้น ความสามัคคี ความเสียสละ และความมีเมตตาในระดับโครงสร้างรัฐ

5. แนวคิดใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมด้วยพุทธวิธี เป็นการใช้สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา) ในการสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง การแก้ปัญหาคความขัดแย้งโดยใช้หลัก ชั้นดีธรรม และวิถีแห่ง อริยมรรค และการใช้ พุทธจิตวิทยา เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมทางการเมืองและการบริหาร

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาพุทธวิธีการปกครองในพระไตรปิฎก จึงเป็น กรอบแนวคิด และแนวทางปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้กับระบบการปกครองสมัยใหม่ ได้จริง ไม่เพียงแต่เป็นหลักการเชิงทฤษฎี แต่ยังสามารถนำไปสู่นโยบายทางการเมือง การบริหารภาครัฐ และการพัฒนาองค์กรในสังคมสมัยใหม่ ได้อย่างเป็นรูปธรรม ตามแผนภาพที่ 2



แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

8. บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. (2521). กระทรวงศึกษาธิการ. **พระไตรปิฎก ฉบับหลวง เล่มที่ 1-45**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา. (วิ.ม.หา. 4/23/32-34).

พระมหาสุริยา สุเมโธ และคณะ. (2564). **ทศพิธราชธรรม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ 2564, หน้า 179-186.

พระเดชฯ คุณสมปโนน และพระจรัญ สุวโจ, **แนวคิดการปกครองในพระพุทธศาสนา**. วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2562, หน้า 96-111.

- วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2568
- ไพรัช พันชมภู, **หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก: การมีส่วนร่วมทางการเมือง.** วารสารบัณฑิตสาเกต
ปริทรรศน์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มิถุนายน 2565, หน้า 11-23.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2556). **รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก.** พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2560). **หลักนิติธรรมกับธรรมาธิปไตย. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรหลักนิติ
ธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 5.** กรุงเทพมหานคร: หอสมุดกฎหมายรัฐธรรมนูญ.
- แหวดดาว พรหมเสน. (2557). **การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ,** วารสาร มทร.อีสาน, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1
ประจำเดือนมกราคม - มิถุนายน 2557, หน้า 99-112.
- วีระชัย ยศโสธร. (2565). **การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา,** วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ 22
ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม 2565, หน้า 249-364.
- สวาท ฮาดภักดี. (2561). **การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา.** วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬา
ขอนแก่น, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มิถุนายน 2561, หน้า 96-108.
- อภิญา ทองสะอาด. (2556). **แนวคิดธรรมาภิบาลในพระไตรปิฎกกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย.
การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 3 วันที่ 3-4
กันยายน 2556, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**